

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมเอกสาร วารสาร หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ
3. การจัดการสระน้ำ
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

United Nations Research Institute of Social Development (UNRISD) กล่าวถึง การมีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่อง 1) การตัดสินใจ 2) การเข้าร่วมกิจกรรม และ 3) การร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกิจกรรมนั้น อ้างโดย มนตรี (2539:97)

United Nations ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วม” (Participation) ไว้ว่า 1) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา 2) การเข้ามีส่วนร่วมทำให้เกิดการพัฒนา และ 3) การเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องการพัฒนา อ้างโดย มนตรี (2539:97)

John M. Cohen และ Norman T. Uphoff ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงานตามกิจกรรมที่ตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมพัฒนานั้นๆ และ/หรือเข้าร่วมคิดตามประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวด้วย อ้างโดย มนตรี (2539:97)

สุภางศ์ และคณะ (2533) ได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามผล การมีส่วนร่วมอาจเป็นการเข้าร่วมเองโดยตรงหรือสนับสนุนให้ผู้อื่นเข้าร่วม อาจอยู่ในฐานะผู้กระทำการ (Actor) หรือ อยู่ในฐานะผู้รับประโยชน์

นรินทร์ชัย (2533) ได้แปลความหมายของการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ในความหมายกว้างๆ จะหมายถึง การมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และกระบวนการดำเนินการของโครงการตลอดจนร่วมกับผลประโยชน์จากโครงการ

2. ในความหมายเฉพาะเจาะจง จะหมายถึง การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขาเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายาม และความ เป็น ตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

ไพบุตย์ (2528) ได้สรุปว่าการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการกระทำให้ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องในหลัก 3 ประการคือ

1. การประสานงานร่วมมือ (Collaboration) หมายถึง การทำงานร่วมมือกันหลายฝ่าย เช่น อาจเป็นการเข้าร่วมแรงงานหรือสมทบเป็นเงินทุนก็ได้

2. การจัดตั้งองค์กร (Organization) ได้แก่การรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อให้เกิดพลังกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกรสหกรณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น

3. การให้อำนาจแก่ประชาชน (Empowering) หมายถึง การให้ประชาชนมีโอกาสฝึกหัด การใช้พลังกลุ่มเพราะประชาชนขาดอำนาจ ขาดสิทธิที่ถูกต้อง หรือไม่มีสิทธิมีเสียงหรือขาดความเป็นประชาธิปไตย เมื่อประชาชนมีหลัก 3 ประการนี้เขาก็จะมีส่วนร่วมมากขึ้น

สุรัสวดี (2530) และ White (1982) อ้างโดยกรมการพัฒนาชุมชน (2529) ได้ให้คำจำกัดความว่าการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน คือมิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง การมีส่วนร่วมในการเสียดสในการพัฒนาการลงมือปฏิบัติตามที่ตัดสินใจ มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันประโยชน์และมิติที่สี่ที่จะพิจารณา คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

Hey (1985) อ้างโดยกรมพัฒนาชุมชน (2529) ได้ให้คำนิยามการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางสังคม ว่าเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจในลักษณะระหว่างบุคคลต่อกกลุ่มคนระหว่างกลุ่มต่อกกลุ่มซึ่งอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

ภูมิธรรม (2527) ได้กล่าวว่าความหมายของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงน่าจะหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกและได้พัฒนารับรู้

และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติ การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่องานอาชีพ ต่อกลุ่มและต่อสังคม ทำให้มีโอกาสเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มความสามารถและความชำนาญ

โยธา อ่างโดย พงษ์พันธ์ (2532) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ประชาชนได้รับส่วนแบ่งในผลประโยชน์จากการพัฒนา
2. ประชาชนเข้าร่วมดำเนินการใช้ความพยายามในการพัฒนา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนา

ไพรัตน์ (2527) กล่าวว่า การที่จะดำเนินการกับชาวบ้านพึ่งตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วม โดยการเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมทำนุบำรุงมากกว่าการร่วมสมทบ ในรูปแบบอื่นๆ นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีมาโดยตลอด ตั้งแต่ การวางแผน โครงการ การเสาะสละกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่ไพรัตน์ (2527) เสนอไว้ดังนี้คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งความต้องการของชุมชน
2. ร่วมค้นหา สร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขรวมทั้งลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผน นโยบายหรือแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไข รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมกันลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรม
2. งานพัฒนาเป็นงานเกี่ยวกับประชาชนเป็นจำนวนมาก โดยต้องให้คนหมู่มากเหล่านี้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงออก
3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ผ่านมายังไม่สามารถส่งผลถึงกลุ่มประชาชนผู้ด้อยโอกาสและยากจนและในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้กลุ่มคนได้เปรียบมีโอกาสมากขึ้น ต้องปรับกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น
4. ประสบการณ์ที่ผ่านได้พบว่า มีโครงการจำนวนไม่น้อยที่ประสบความสำเร็จโดยอาศัยวิธีให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปของการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรประชาชนในขณะเดียวกัน ก็มีตัวอย่างของโครงการที่ล้มเหลวเป็นจำนวนมาก อันเนื่องจากไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม
5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติการเป็นกลุ่ม หรือของกลุ่ม (Group action) อันเป็นผลมาจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคนที่เข้ามาร่วมเพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของเขา และในขณะเดียวกันก็ได้ประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย การมีส่วนร่วมจึงจำเป็นสิ่งจำเป็น
6. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชน ยิ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ยิ่งแสดงว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น
7. ประชาชนย่อมรู้ดีว่าตนเองกำลังต้องการอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร ถ้าให้โอกาสแก่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาย่อมช่วยให้โครงการต่างๆ สอดคล้องความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ดีกว่า
8. การมีส่วนร่วมของประชาชนให้การปฏิบัติการทางสังคม (Social action) เป็นไปอย่างสงบสันติ ก่อให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีระเบียบเป็นระบบและเป็นที่ยอมรับทุกฝ่าย
9. เป็นนโยบายของรัฐในปัจจุบันที่ให้ทุกโครงการที่ลงทุนบดต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นตามปรัชญาของการพัฒนา (กฐิน, 2542: 55-56)

แนวทางส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการหรือพัฒนาชุมชนย่อมขึ้นอยู่กับวิธีการดังนี้คือ นโยบายของรัฐและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐจะต้องปรับแนวคิดการวางแผนจากบนลงล่าง (Top – down) ไปเป็นล่างขึ้นบน (Bottom – up) มากขึ้น เพื่อพัฒนาให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ เกิดความสำนึก มีการประสานงานและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น การมีส่วนร่วมนั้นจะไม่หมายถึงการที่ชาวบ้านถูกผู้นำทางการหรือข้าราชการเรียกมารวมกันเพื่อทำ กิจกรรมพัฒนาเท่านั้น เพราะลักษณะการทำงานเช่นนี้น่าจะเรียกว่า การเกณฑ์แรงงานทางอ้อม (Indirect Coerced Labor) หรือ อาจจะเป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกระดมเข้าร่วม ภายใต้การควบคุม (Control-Led-Mobilization)(มนตรี, 2539:99-100)

2. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

ที่มาแห่งพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่”

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จเยี่ยมราษฎรที่บ้านกุดคอกแวน ตำบลกุดสิมคุ้มใหญ่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2535 ได้ทรงเห็นสภาพความยากของราษฎรในการทำเกษตรในพื้นที่อาศัยน้ำฝน (ปลูกข้าวได้ประมาณ 1 ถัง/ไร่) เพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น มีความเสี่ยงในการเสียหายจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ และฝนทิ้งช่วง ซึ่งสภาพดังกล่าวยังคงเป็นปัญหาของการเกษตรส่วนใหญ่ของประเทศ แม้ว่าจะมีการขุดบ่อเก็บน้ำไว้บ้างก็มีขนาดไม่แน่นอน น้ำใช้ยังไม่พอเพียง รวมทั้งระบบการปลูกพืช ไม่มีหลักเกณฑ์และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงศึกษารวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์ และได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อให้สามารถผ่านพ้นช่วงวิกฤติการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อน และยากลำบากนัก พระราชดำรินี้ ทรง เรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นแนวทางการจัดการที่ดิน และน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็ก ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยทรงทดลองเป็นแห่งแรก ที่วัดชัยมงคล ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2540:9-13)

“ทฤษฎีใหม่” มีลักษณะดังนี้

1. มีการจัดแบ่งที่ดินออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรรายย่อยเนื้อที่ถือครองขนาดเล็ก ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน
2. มีการคำนวณปริมาณน้ำกักเก็บให้เพียงพอในการเพาะปลูกตลอดปีโดยหลักวิชาการ มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ โดยมี 3 ขั้นตอนดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น การจัดการที่อยู่อาศัยและทำกิน

ในการแบ่งพื้นที่ซึ่ง โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรไทยมีเนื้อที่ครองประมาณ 10-15 ไร่ต่อครอบครัวออกเป็น ส่วนคือ แหล่งน้ำ นาข้าว พืชผสมผสาน โครงสร้างพื้นฐานในอัตราส่วน 30:30:30:10 ดังนี้

ส่วนแรก ร้อยละ 30 ให้ขุดสระกักเก็บน้ำในฤดูฝนไว้เพาะปลูกและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้งได้ตลอดปี ทั้งยังใช้เลี้ยงปลา และปลูกพืชน้ำ พืชริมสระเพื่อบริโภค และเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย โดยพระราชทานแนวทางการคำนวณว่าต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก 1 ไร่ โดยประมาณ และบนสระน้ำอาจสร้างเล้าไก่ เล้าหมูได้ด้วย

ส่วนที่สอง ร้อยละ 30 ให้ทำนาข้าว เนื่องจากคนไทยบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก โดยมีเกณฑ์เฉลี่ยเกษตรกรบริโภคข้าวคนละ 200 กิโลกรัมข้าวเปลือกต่อปี เกษตรกรมีครอบครัวละ 3 - 4 คน ดังนั้น ควรปลูกข้าว 5 ไร่ ผลผลิตประมาณไร่ละ 30 ตัน ซึ่งเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ

ส่วนที่สาม ร้อยละ 30 ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้ทำเชื้อเพลิง ไม้สร้างบ้าน พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อการบริโภคและใช้สอยอย่างพอเพียง หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่ายเป็นรายได้ต่อไป

ส่วนที่สี่ ร้อยละ 10 เป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ เช่น ถนน คันดิน ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเห็ด พืชผักสวนครัว เป็นต้น

ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า

หลักการดังกล่าวมาแล้วเป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง เมื่อเกษตรกรเข้าใจหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพอกอยู่พอกิน และตัดค่าใช้จ่ายลงเกือบทั้งหมด มีอิสระจากสภาพปัจจัยภายนอกแล้ว และเพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สอง และขั้นที่สาม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการ และได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สองคือ ให้เกษตรกรรวมพลังในกลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกัน ดำเนินการในด้าน

การผลิต (พันธุ์พืช เครื่องดิน ชลประทาน ฯลฯ) เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ ขึ้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดการน้ำ และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก

การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต) เมื่อมีผลผลิตแล้วจะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกับการจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ) ในขณะเดียวกันเกษตรกร ต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร การกินต่างๆ กะปิ น้ำปลาเกลือผ้ามีพอเพียง

สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้) แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการ และบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

การศึกษา (โรงเรียน ศูนย์การศึกษา) ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคาร หรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ราคาขายส่ง) ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ นั้น พอจะสรุปถึงประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ได้ ดังนี้

1. ให้ประชาชนพอยู่พอกินสมควรแก่อัฒภพในระดับที่ประหัด ไม่คอดยอก และ เลี้ยงตนเองได้ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. ฝนหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามรถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่างๆ ที่ใช้น้ำ น้อย ได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาล โดยมีน้ำคืดตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้ ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัว และช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการ ไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหัด งบประมาณด้วย

ทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ

การที่จะทำให้อทฤษฎีใหม่สมบูรณได้นั้น ก็คือ สระกักเก็บน้ำจะต้องทำหน้าทีได้อย่างมี ประสิทธิภาพและเต็มความสามารถ โดยต้องมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถเพิ่มเติมน้ำในสระเก็บ กักน้ำให้เต็มอยู่เสมอ ดังเช่นในกรณีของการทดลองที่ วัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระบบทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ อ่างใหญ่ เดิมอ่างเล็ก อ่างเล็ก เดิมสระน้ำ สระน้ำของเกษตรกรที่จะได้รับน้ำจากอ่างห้วยหินขาว (อ่างเล็ก) ซึ่งได้ทำระบบส่งน้ำไว้เรียบร้อย แต่ถ้าน้ำในอ่างห้วยหินขาว (อ่างเล็ก) มีปริมาณไม่เพียงพอ หากโครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมบูรณก็สามารถรับน้ำมาเติม โดยวิธีการผันน้ำจากป่าสัก (อ่างใหญ่) ต่อลงมายังอ่างห้วยหินขาว (อ่างเล็ก) จากนั้นก็จะส่งต่อไปยังสระน้ำของเกษตรกร ซึ่งจะทำให้อ เกษตรกรมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ, 2541)

ข้อควรคำนึงการดำเนินงานตามทฤษฎีใหม่

1. การคัดเลือกประชาชน พิจารณาตามความจำเป็นและความพร้อมของประชาชน มีความขยันหมั่นเพียร มีความตั้งใจ มีที่ดินเป็นของตนเอง มีทุนในการดำเนินงานบ้างพอสมควร มีความรู้ในการประกอบอาชีพการเกษตร เต็มใจและพร้อมรับวิทยาการใหม่ๆ มีความสามารถ ในการถ่ายทอดวิธีการให้ประชาชนที่มีความสนใจ
2. การคัดเลือกพื้นที่ จะต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติของดิน สภาพความเป็นกรด ต่าง ความสามารถในการอุ้มน้ำ การขุดสระกักเก็บน้ำในพื้นที่โครงการ ควรอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อ ให้น้ำเต็มสระน้ำในพื้นที่ ดังนั้น ต้องศึกษาความเป็นไปได้ของพื้นที่อย่างละเอียด ถ้ามีปัญหา ค่าใช้จ่ายในการขุดสระจะต้องช่วยเหลือร่วมกัน ทั้งราชการ มูลนิธิ และเอกชน หากพื้นที่ถือครอง ของเกษตรกรมีมากหรือน้อยกว่า 15 ไร่ ก็สามารถนำอัตราส่วนไปปรับใช้ได้

3. ควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่ม ใช้กลุ่มอบรม ทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นแกนนำดำเนินงาน โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มสนับสนุนให้ประชาชนพื้นที่ เป้าหมายรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมร่วมกันสนับสนุน ให้ประชาชนในบทบาทเข้าร่วมดำเนิน กิจกรรมตามทฤษฎีใหม่ โดยเป็นไปตามความสมัครใจตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน สอดคล้องกับ วิถีชีวิตของชุมชนในลักษณะ “วนเกษตรไร่นาสวนผสม, เกษตรผสมผสาน” เพื่อให้สอดคล้อง และเป็นไปตามลักษณะ ธรรมชาติที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองในที่สุด

วิเคราะห์ความเป็นไปได้กิจกรรมที่ประชาชนเข้าร่วมโครงการ เช่น การปลูกพืช ควรปลูก พืชอะไร จึงจะเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ภูมิอากาศ ความต้องการของผู้บริโภค การตลาดติดต่อ ประสานงานตลาด ติดต่อตลาด เพื่อรับซื้อผลผลิตของเกษตรกร สนับสนุนการใช้ทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ฟางข้าว นำมาเพาะเห็ด หรือถ้าเหลือก็ติดต่อตลาดจำหน่ายต่อไป

การนำทฤษฎีใหม่มาใช้ในการส่งเสริมการเกษตร

ในการผลิตทางการเกษตรควรพิจารณาองค์ประกอบของกิจกรรมต่างๆ ภายในไร่นา และปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจและสังคมเกษตรกร โดยพิจารณากิจกรรม ในลักษณะเชิงระบบ กล่าวคือ มีกิจกรรมหลากหลายและมีระบบหรือสัดส่วนที่เหมาะสมใน แต่ละสภาพพื้นที่ ดังนี้

1. กิจกรรมด้านแหล่งน้ำ เป็นกิจกรรมสำคัญกิจกรรมหนึ่ง ในระบบการผลิตของ เกษตรไทยเรา เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงอาศัยพื้นที่น้ำฝนและบางพื้นที่เป็นที่ราบ และกลุ่มสามารถเก็บกักน้ำได้เพียงไม่กี่เดือน สำหรับฤดูแล้ง น้ำจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบ การผลิตการเกษตร ในทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง หรือขนาดเล็ก ดังนั้น สระน้ำเพื่อการเกษตรตามทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับน้ำเพื่อการเกษตร ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่เหมาะสมที่สุดในสังคมเกษตรกรไทย อย่างไรก็ตาม สระน้ำในที่นี่ยังหมายถึง แหล่งน้ำที่ใช้ เพื่อการเกษตรและอุปโภคและบริโภคในครัวเรือนของเกษตรกร นอกจากนี้ยังสามารถ เลี้ยงปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ เพื่อการบริโภคและจำหน่าย ตลอดจนนำน้ำจากแหล่งดังกล่าวมา ใช้ในการเพาะปลูกพืชผล ในเรือกสวนไร่นา และกิจกรรมการผลิตอื่นๆ เช่น การเพาะเห็ด การเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น ในสภาพบางพื้นที่ เกษตรกรสามารถใช้แหล่งน้ำจากร่องน้ำในสวนไม้ผลและพืชผัก หรือคูคลองธรรมชาติอาจจะ แห่งหรือมีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และใช้อุปโภคและบริโภคใน ครัวเรือนเกษตรกร ดังนั้น ควรมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่รองรับไว้เติมน้ำในฤดูแล้งแก่สระน้ำ

ในไร่นาของเกษตรกร เช่น น้ำจากเขื่อน สระน้ำขนาดใหญ่ เหมือนฝายทดน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ตามธรรมชาติขนาดใหญ่ เป็นต้น

2. กิจกรรมด้านอาหาร ข้าวเป็นกิจกรรมการเกษตรที่คนไทยใช้บริโภคและอุปโภค ในครัวเรือน สำหรับพืชอาหารสัตว์เพื่อให้สัตว์เจริญเติบโต สามารถนำมาเป็นอาหารของมนุษย์ได้ เช่น พืชไร่ (ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง ทานตะวัน งา ละหุ่ง) พืชผักสวนครัว ไม้ผล ไม้ยืนต้น บางชนิด (มะพร้าว ถั่วฝักยาว มะละกอ ฝรั่ง) สัตว์น้ำ (กบ ปู ปลา กุ้ง หอย) การเลี้ยงสัตว์ปีกและสัตว์ใหญ่ เป็นต้น

3. กิจกรรมที่ทำรายได้ (ด้านเศรษฐกิจ) โดยพยายามเน้นด้านการเพิ่มรายได้เป็นหลัก และก่อให้เกิดรายได้ต่อเนื่อง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี

- รายได้รายวัน ได้แก่ กิจกรรมพืชผัก (ผักบุ้ง ผักกระเฉด ตะไคร้ ขิง ข่า กระเพรา เป็นต้น) กิจกรรมด้านสัตว์ สัตว์ปีก ให้ผลผลิตเป็นไข่ เช่น ไข่ เป็ด นกกระทา และการเลี้ยงโคนม

- รายได้รายสัปดาห์ ได้แก่ ไม้ดอก ไม้ประดับ ผักบางชนิด เช่น ชะอม กระถิน และผักกินใบ

- รายได้รายเดือน หรือตามฤดูกาลผลิต 2 - 4 เดือน ได้แก่ การทำนา การทำพืชไร่ การปลูกพืชผัก การเลี้ยงสัตว์ (การเลี้ยงสัตว์ปีก เพื่อผลิตเนื้อ การเลี้ยงสุกร แม่พันธุ์ผลิตลูก การเลี้ยงโคนมและสุกรขุน) และการเลี้ยงสัตว์น้ำ (ปลา กบ เป็นต้น)

- รายได้รายปี ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่อายุยาว เช่น มันสำปะหลัง สับปะรด อ้อย การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เช่น โคเนื้อ โคขุน สุกร เป็นต้น

4. กิจกรรมพื้นที่บริเวณบ้านซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งการปลูกพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และการเพาะเห็ด กิจกรรมต่างๆ ภายในบริเวณบ้านจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเสริมสร้างการใช้แรงงานให้เกิดประโยชน์ และการใช้พื้นที่ให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพทุกพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลให้ คุณภาพชีวิตครัวเรือนของเกษตรกรไทยมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

จากแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องทฤษฎีเกี่ยวกับน้ำ เพื่อการเกษตรนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการประยุกต์ใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยมีโครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน และโครงการอื่นๆ เช่น โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร โครงการพระราชดำริ เป็นต้น ซึ่งดำเนินการอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ดังนั้นการดำเนินงานตามโครงการฯ ดังกล่าวนี้อสมควรที่จะนำหลักการทฤษฎีใหม่ เพื่อการเกษตรนำมาใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่และสอดคล้องสภาพเศรษฐกิจและสังคมเกษตรกร ซึ่งช่วยเสริมสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดี

โครงการส่งเสริมเกษตรกรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

ความเป็นมา

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2540 เห็นชอบแผนปฏิบัติการบรรเทาปัญหาการว่างงาน เสนอโดยกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และได้กำหนดให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับผิดชอบในแผนปฏิบัติในระยะยาว ให้ดำเนินการในโครงการพัฒนาการเกษตรเพื่อรองรับแรงงานที่กลับสู่ชนบท ภายใต้โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ โดยให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทำหน้าที่ประธานคณะกรรมการ ทั้งนี้ให้คณะกรรมการทำหน้าที่ในการกำหนดมาตรการและแผนงานในการช่วยเหลือแรงงานที่ว่างงาน หรือถูกเลิกจ้างที่เดินทางกลับสู่ภูมิลำเนา และประสงค์จะประกอบอาชีพด้านการเกษตรให้ได้ทำงานมีอาชีพและรายได้ยั่งยืน โดยกำหนดกิจกรรมและแผนปฏิบัติทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว รวมทั้งให้คำแนะนำและกำกับดูแลหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อให้ดำเนินการเป็นไปตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจ การค้า และเพื่อลดการเคลื่อนย้ายการใช้แรงงาน

กลุ่มเป้าหมาย

โครงการได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี 2541 และเพื่อให้การเร่งรัดการดำเนินงานโครงการทันกับฤดูการผลิต ปี 2541 จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงศักยภาพตามแนวทางการดำเนินงานโครงการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำริ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินโครงการให้ประสบผลสำเร็จจึงกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 16,000 ราย (ดำเนินการในปี 2541 จำนวน 8,000 แห่ง และ ปี 2542 จำนวน 8,000 แห่ง) โดยจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มเป้าหมายดังนี้

1. กลุ่มแรงงานคืนถิ่นที่มีความประสงค์จะทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือครอบครัว และมีแหล่งน้ำอยู่แล้ว
2. กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่มีความประสงค์จะทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือครอบครัว และมีแหล่งน้ำอยู่แล้ว
3. กลุ่มแรงงานคืนถิ่นที่มีความประสงค์จะทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือครอบครัว และยังไม่มียแหล่งน้ำ

4. กลุ่มเกษตรกรทั่วไปที่มีความประสงค์จะทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือครอบครัว และยังไม่ีแหล่งน้ำ

แนวทางในการดำเนินโครงการ

1. เนื่องจากหลักการของทฤษฎีใหม่ โดยเฉพาะในขั้นที่ 1 ที่เน้นถึงการทำการเกษตรในระดับที่ใช้เกษตรกรทำการผลิตที่พึ่งพาตนเองได้ด้วยวิธีง่าย ค่อยเป็นค่อยไป ตามกำลังให้พอมีพอกิน ไม่อดอยาก จากการดำเนินการในลักษณะทดลองสาธิต

2. จะต้องดำเนินการ โครงการในลักษณะที่ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในขบวนการเรียนรู้ ที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการตัดสินใจในแผนการผลิตด้วยตัวเกษตรกรเอง และเป็นลักษณะทางเลือกหนึ่งของเกษตรกร

3. ต้องดำเนินการสร้างเครือข่าย ในระบบการส่งเสริม ในลักษณะของโครงการสาธิต เพื่อให้เกษตรกร เรียนรู้ประสบการณ์จากเกษตรกรที่ได้รับความสำเร็จในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่มาแล้ว

4. ความช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิตและเงินทุน ควรให้เกษตรกรเป็นผู้จัดหา โดยอิสระ ในกรณีที่เกษตรกรมีความสามารถในการลงทุน เช่น มีที่ดินเป็นของตนเองควรให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการลงทุนด้วยเงินออมของตนเอง

5. การกำหนดพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย ต้องคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ซึ่งควรเป็นพื้นที่ที่สามารถเก็บกักน้ำได้ หรือในพื้นที่ที่แหล่งน้ำที่สามารถกระจายน้ำชลประทานได้ ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายควรแบ่งแยกกลุ่มที่ชัดเจนระหว่างกลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเอง และกลุ่มที่ยังไม่มีที่ดินทำกินซึ่งมาตรการสนับสนุนจะแตกต่างกัน

ระยะเวลาดำเนินการ

ปี 2541 – 2544

แผนงานและกิจกรรม

1. กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ขยายเครือข่ายของการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ไปในพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีความพร้อม โดยเพิ่มบทบาทพนักงานส่งเสริมในระดับอำเภอและตำบล เพื่อให้สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตรพื้นฐาน ให้ความรู้ คำแนะนำ และจัดฝึกอบรมดูงานให้แก่เกษตรกรรวมทั้งจัดเวทีการแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาการเกษตรตามทฤษฎีใหม่

2. กิจกรรมในด้านการกระจายกรรมสิทธิ์ที่ดิน และมาตรการในการจัดหาที่ทำกิน หรือที่รกร้างว่างเปล่า จัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรเช่าเพื่อดำเนินการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยดำเนินการภายใต้แนวทางการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

3. กิจกรรมด้านการพิจารณาโครงสร้างพื้นฐานเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ โดยเฉพาะแหล่งน้ำซึ่งเป็นปัจจัยหลักของแนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีผู้ถือครองเป็นเกษตรกรรายย่อยและยากจน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่

4. สนับสนุนปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีการเกษตรขั้นพื้นฐาน ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ และสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อการสาธิต รวมทั้งการอนุรักษ์บำรุงดินและปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อทดแทนการใช้สารเคมี ในกรณีที่เกษตรกรได้รับการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิต จะต้องให้เกษตรกรเป็นผู้จัดหาโดยอิสระ

5. กิจกรรมสนับสนุนด้านการลงทุน จัดตั้งเงินกองทุนพิเศษเพื่อสนับสนุนสินเชื่อผ่อนปรนที่รัฐให้การชดเชยดอกเบี้ย ในระยะเริ่มดำเนินการ โครงการ ในกรณีที่เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง เกษตรกรจะต้องมีส่วนร่วมในการลงทุนด้วย รวมทั้งจากการออมของตนเอง

6. กิจกรรมด้านการรวมกลุ่มเกษตรกรและส่งเสริมสหกรณ์ เมื่อมีกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินการตามแนวทฤษฎีใหม่ในระดับพื้นที่มีจำนวนมากพอสมควร จะได้มีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการตลาด การแปรรูปผลผลิต จะได้มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนในด้านสวัสดิการอื่นๆ เช่น การศึกษา และสาธารณสุข

7. กิจกรรมด้านการศึกษาผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจและติดตามประเมินผล จะได้มีการศึกษาในด้านผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจ และกำหนดตัวชี้วัดทางด้านสังคม และคุณภาพชีวิต เพื่อติดตามและประเมินผลการจัดทำโครงการเกษตรเชิงทฤษฎีใหม่ เพื่อพิจารณาปรับปรุงโครงการให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริที่กำหนดไว้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2542:2-7)

ทฤษฎีใหม่ เป็นแนวพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการคือ

1. เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบตะวันตกซึ่งมีอิทธิพลต่อทฤษฎี และวิธีการปฏิบัติทางการพัฒนา คือ ความคิดแบบตะวันตกมีลักษณะเป็นเอกนิยม (Unitary, Singularity,

Uniformity) และทวินิยม (Duality, Binary, Either-or, Polarity) แต่พระราชดำริทฤษฎีใหม่ มีลักษณะเป็นพหุนิยม (Plurality, Multiplicity, Multiple)

2. เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบวิภาษวิธี (Dialectical) ซึ่งถือว่ามี (Thesis – Anti – Thesis – Synthesis) โดยธาตุหรือส่วนที่มีคุณลักษณะเหนือกว่า มีพลังแรงกว่า เมื่อแย้งกับธาตุหรือสิ่งที่ด้อยกว่าจะมีผลปรับเปลี่ยนให้ธาตุหรือส่วนเดิมแปรผันในเชิงคุณภาพ ไปเป็นธาตุหรือส่วนซึ่งมีคุณลักษณะใหม่

ทฤษฎีใหม่ต่างไปจากแนวคิดดังกล่าวตรงที่ว่า ทฤษฎีใหม่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของ สิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเองดำรงอยู่ร่วมกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็น การผลิตรูปแบบอื่น

3. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ทำให้เห็นจริงได้ จึงเป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็น เนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เป็นทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

4. เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่ายจึงมีพลังสูงคนทั่วไปทุกระดับความ เข้าใจเข้าถึงและนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5. เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของไทย และลักษณะทางสภาพแวดล้อม ฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้า และอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศ ผลิตธัญญาหารและมีส่วนเกินทางการผลิตธัญญาหารมารวมกันขึ้นเป็นทฤษฎีใหม่

6. เป็นแนวคิดที่สมสมัยและได้จังหวะเวลา เหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาท ทางการจัดทำและดำเนินการตามนโยบายและแผนพัฒนาฯ ให้มีสติและความระมัดระวังในการ กำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาประเทศ

7. เป็นแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการดำรงชีพ และดำรงชาติด้วยมิใช่เป็น แต่เพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจหรือทฤษฎีด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะหากเป็นทฤษฎีองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต อีกทั้งยังมีผลในทางส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอและความพอเพียง อีกด้วย (Enough และ Subsistence)

8. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริงไม่มีปม ค้อยหรือท้อแท้ที่ลอยโนโซคะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพและเข้าใจ หลักของสันโดษ ไม่ถูกมองหรือทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนาหรือมีปัญหาเป็นขวากหนามของการ พัฒนา

9. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์ และอุดมการณ์จึงเป็นทฤษฎีใหม่ที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมืองยอมเป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายกับประเทศไทย ทั้งในเอเชีย ลาตินอเมริกา แอฟริกา หรือแม้แต่ในโลกตะวันตก (ชัยอนันต์, 2542:252-253)

3. การจัดการสระน้ำ

น้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อสิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่งในโลก น้ำสามารถมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง น้ำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิต ความสำคัญอย่างมากตามที่กล่าวมาแล้วพอสังเขป

สำหรับเรื่องน้ำกับการพัฒนาการเกษตรเน้นเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการประมงสรุปได้ ดังนี้

น้ำกับการเพาะปลูก ปริมาณน้ำที่พืชต้องการงอกของเมล็ด การเจริญเติบโตของพืช การออกดอกและออกผลของพืช มีทั้งปริมาณน้ำฝนและน้ำที่จัดหามาเพิ่มเติมเพื่อการเพาะปลูก แต่น้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกนั้นมีบางส่วนที่สูญเสียไป เนื่องจากการระเหยของน้ำ การรั่วซึมลงดิน การไหลออกจากพื้นที่เพาะปลูกไปตามผิวดิน และการลงสู่พื้นที่ต่ำกว่า

ความต้องการน้ำในการทำนาตั้งแต่เริ่มปลูกข้าวไม่ว่าจะเป็นแปลงกล้าข้าว หรือแปลงที่หว่านข้าว ข้าวจะต้องการน้ำมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่การเตรียมแปลง การงอกของเมล็ด การเจริญเติบโต การออกรวง จนกระทั่งเมล็ดข้าวเริ่มสุกแก่เป็นสีเหลืองพลับพลึง จึงระบายน้ำออก กล่าวโดยสรุปในพื้นที่ 1 ไร่ จะใช้น้ำรวมประมาณ 2,080 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ สำหรับข้าวพันธุ์ลูกผสม กข. และพันธุ์พื้นเมืองอายุไม่เกิน 160 วัน จะมีความต้องการในฤดูฝน โดยเฉลี่ยประมาณ 1,500 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ และในฤดูแล้งโดยเฉลี่ยประมาณ 2,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ สำหรับรายละเอียดสามารถดูได้ใน รูปการแสดงเปรียบเทียบความต้องการน้ำ ในแปลงนาข้าวตามชนิด ฤดูกาล และวิธีการทำนาแบบต่างๆ

ความต้องการน้ำสำหรับพืชไร่ พืชสวน และพืชผัก ความต้องการน้ำในระยะแรกจะไม่มากนัก แต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมากที่สุดในช่วงระยะที่พืชออกดอกออกผล และเริ่มต้องการน้ำน้อยลงเมื่อผลผลิตเริ่มแก่ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ต้องการน้ำ 400-700 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ผักกาดขาวต้องการน้ำ 450 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ข้าวโพดหวานต้องการน้ำ 500 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ เป็นต้น สามารถดูในตารางแสดงปริมาณความต้องการน้ำของพืชไร่ พืชสวน และพืชผัก

ความต้องการน้ำสำหรับการเลี้ยงสัตว์โดยปกติความต้องการน้ำจะขึ้นอยู่กับชนิดของสัตว์ สภาพและรูปแบบของอาหารสัตว์ ระยะเวลาในการเลี้ยงเป็นต้น อย่างไรก็ตามเราสามารถใช้เกณฑ์โดยประมาณดังนี้ วัวและควายต้องการน้ำตัวละประมาณ 50 ลิตรต่อวัน หมูต้องการน้ำตัวละประมาณ 20 ลิตรต่อวัน ไก่ต้องการน้ำตัวละประมาณ 0.15 ลิตรต่อวัน

ความต้องการน้ำเพื่อการเลี้ยงปลาจากสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ในลักษณะสระน้ำ บ่อเลี้ยงปลา ความต้องการน้ำขึ้นอยู่กับชนิดของปลาเป็นหลักในฤดูฝนคงไม่มีปัญหา ปลาสามารถอาศัยอยู่ได้ตามลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึงหรือในบ่อเลี้ยงปลา ในฤดูแล้งก่อนที่น้ำจะสูญเสียดังกล่าวโดยการระเหยเร็วซึมลงไปดิน และไหลไปสู่พื้นที่ที่ต่ำกว่า เราควรเก็บกักน้ำในการเลี้ยงปลาในฤดูแล้งอย่างน้อยต้องมีความลึกไม่ต่ำกว่า 1 เมตร เพื่อปลาจะมีชีวิตอยู่ได้ และสามารถเจริญเติบโตต่อไป (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2543:22)

การจัดสรรน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีหลักในการดำเนินงานดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ ในการขุดสระน้ำนั้น มีหลักในการพิจารณา คือ ควรเลือกบริเวณที่เป็นที่ลุ่มมากที่สุดของพื้นที่ในโครงการ ดินชุ่มน้ำได้ดี โดยสังเกตจากเมื่อเวลาฝนตก บริเวณที่น้ำขังนานที่สุดจะเป็นบริเวณที่เหมาะสมที่สุดในการขุดสระน้ำโดยเฉพาะในพื้นที่แห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ควรขุดสระน้ำบริเวณที่เป็นดินเหนียว พยายามหลีกเลี่ยงบริเวณที่เป็นดินทราย เพราะจะทำให้เก็บน้ำไม่อยู่
2. การขุดสระน้ำในพื้นที่ 3 ไร่ ขุดลึก 4 เมตร จะจุน้ำได้ประมาณ 19,200 ลูกบาศก์เมตร ถ้าปลูกข้าว 5 ไร่ และพืชอื่นอีก 5 ไร่ รวมเป็น 10 ไร่ ตามหลักวิชาการแล้ว พืช 1 ไร่ จะใช้น้ำประมาณ 1,000 ลูกบาศก์เมตร เพราะฉะนั้น จะต้องใช้น้ำทั้งสิ้นจำนวน 10,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งถือว่าเพียงพอ แต่ในความเป็นจริงนั้น น้ำจะระเหยไปทุกวัน เฉลี่ยวันละ 1 เซนติเมตร คิดเป็น $\frac{1}{4}$ ของจำนวน 19,000 ลูกบาศก์เมตร จึงเหลือน้ำเพียง 4,750 ลูกบาศก์เมตร ดังนั้นถ้าจะให้เพียงพอจะต้องหาน้ำมาเติมในสระ หรืออีกนัยหนึ่งในช่วงฤดูฝนไม่ควรใช้น้ำจากสระน้ำพยายามใช้น้ำจากธรรมชาติ อย่างไรก็ตามการขุดสระจำเป็นต้องใช้เครื่องจักร เนื่องจากเป็นสระที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ จึงไม่สามารถใช้แรงงานคนขุดได้ ซึ่งอาจต้องขอการสนับสนุนจากทางราชการในเรื่องของงบประมาณหรือเครื่องจักร ในกรณีที่ทางราชการไม่สามารถให้การสนับสนุนได้ ให้พยายามติดต่อกับผู้ที่ต้องการดินถมที่ แล้วช่วยกันในเรื่องค่าใช้จ่ายจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการขุดสระน้ำได้ การขุดสระน้ำในพื้นที่เป็นที่ดอนสภาพแห้งแล้ง ควรให้ลึกกว่าปกติจะทำให้เก็บน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในกรณีที่ต้องการเลี้ยงปลาในสระน้ำไว้บริโภค การขุดสระน้ำควรขุดให้บริเวณของขอบสระตื้นกว่า

บริเวณกลางสระโดยขุดให้เป็นไหล่บริเวณขอบลึกประมาณ 1.5 – 2 เมตร เพื่อให้เป็นที่อยู่ของปลา เนื่องจากปลาไม่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพน้ำลึก 4 เมตร ในส่วนของดินที่ขุดขึ้นมาดินชั้นบนควรใช้ถมบริเวณแปลงพืช เนื่องจากเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์มีธาตุอาหารที่พืชต้องการมากกว่าดินชั้นล่าง ส่วนดินชั้นล่างสามารถนำไปถมเป็นคันดินหรือทำถนนภายในฟาร์ม

การจัดสรรน้ำ

- การป้องกันการพังทลายบริเวณขอบสระ บริเวณขอบสระควรปลูกหญ้าแฝก หรือพืชคลุมดินชนิดอื่น เพื่อป้องกันขอบสระถูกน้ำกัดเซาะพังทลาย นอกจากนี้บริเวณคันดิน รอบๆ ขอบสระอาจปลูกพืชผักสวนครัว หรือไม้ผลยืนต้นอื่นๆ เช่น มะพร้าว หมากรับ ฝรั่ง ขนุน มะม่วง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปลูกไม้ผลรอบๆ ขอบสระควรระมัดระวังในเรื่องใบไม้ร่วงหล่นลงไป ในสระ เพราะอาจทำให้น้ำในสระเน่าเสียจะมีผลต่อปลาที่เลี้ยงไว้ และอาจไม่สามารถนำน้ำไปใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อื่นๆ ได้
- การปลูกพืชภายในสระน้ำ อาจปลูกผักไว้บริโภค ผักที่สามารถปลูกไว้ในสระน้ำได้ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด ผักชีล้อม บัวสาย เป็นต้น
- การเลี้ยงสัตว์น้ำ จะทำให้การใช้สระน้ำมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สัตว์น้ำที่สามารถนำมาเลี้ยงในสระน้ำ ควรเป็นปลากินพืช เพราะการเลี้ยงปลากินพืชจะไม่ทำให้น้ำเสียมากนัก ปลาที่ควรนำมาเลี้ยง ได้แก่ ปลาสวาย ปลานิล ปลาไน ปลาดุกเทศ ปลาดุก ปลาบึก เป็นต้น
- การเลี้ยงสัตว์บริเวณขอบสระ การเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคหรือจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ บริเวณขอบสระ สัตว์ที่สามารถนำมาเลี้ยงบริเวณขอบสระได้ เช่น เป็ด ไก่ สุกร โดยสร้างโรงเรือนหรือคอกบริเวณขอบสระ เศษอาหารหรือมูลสัตว์เหล่านี้สามารถใส่ลงไป ในน้ำ เพื่อเป็นอาหารของปลาแต่อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงสัตว์บริเวณขอบสระน้ำ ไม่ควรให้มูลสัตว์ลงไป ในสระมากเกินไป เพราะจะทำให้ น้ำในสระเน่าเสีย ซึ่งอาจทำให้ปลาตาย และอาจไม่สามารถนำน้ำไปใช้ในการปลูกพืชได้ การสังเกตว่าน้ำเสียหรือไม่ให้สังเกตว่าในสระน้ำ มีปลาลอยขึ้นมาหายใจเป็นจำนวนมากในช่วงเช้าและลักษณะของปลาว่ายน้ำผิดปกติหรือไม่
- การนำน้ำจากสระไปใช้ จุดประสงค์ของการขุดสระน้ำก็เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ยามขาดแคลน ดังนั้น ในช่วงหน้าฝนควรเก็บน้ำไว้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และใช้เท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้งไม่ควรใช้น้ำทำนาปรัง เพราะข้าวเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก ควรปลูกพืชอายุสั้น และใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ข้าวโพดฝักอ่อน เป็นต้น
- การเติมน้ำในสระ ในกรณีที่มีอ่างน้ำหรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่อยู่ใกล้สระน้ำของเกษตรกร ควรนำน้ำมาเติมอย่างสม่ำเสมอ แต่ถ้าไม่มีแหล่งน้ำมาเติม เมื่อฝนตกให้พยายามเติมน้ำในสระให้ได้มากที่สุด เพื่อเก็บไว้ใช้ในช่วงที่ขาดแคลนน้ำ(วัลลภ, 2544:2-7)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุทธิศักดิ์ (2540) ได้ทำการศึกษาถึงความรู้ ทักษะ และ การยอมรับปฏิบัติเกษตรกรผสมผสานในเชิงอนุรักษ์ของเกษตรกรอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 7 ไร่ รายได้เฉลี่ย 30,043 บาทต่อปี เกษตรกรส่วนใหญ่รับข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์ เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำการเกษตรผสมผสานในเชิงอนุรักษ์เป็นอย่างดี มีบางประเด็นเท่านั้นที่มีความรู้ยังไม่เพียงพอ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ ได้แก่ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เงินทุนสนับสนุนและการรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติ ได้แก่ ระดับรายได้ พื้นที่ถือครอง การรับข่าวสารจากโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์

ในปี พ.ศ. 2536 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ดำเนินโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร โดยการทำไร่นาสวนผสมเป็นกิจกรรมหนึ่งในโครงการ สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2540) ได้ทำการประเมินผลโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรพบว่า หลังเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยกิจกรรมไร่นาสวนผสมแทนข้าวเพิ่มขึ้น 2,338.11 บาท กิจกรรมไร่นาสวนผสมแทนมันสำปะหลังเพิ่มขึ้น 275.49 บาท เกษตรกรมีการใช้แรงงานเพิ่มขึ้น และมีการกระจายการใช้แรงงานตลอดทั้งปี โดยเฉพาะกิจกรรมไร่นาสวนผสม เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนไปทำกิจกรรมการเกษตรอื่นทดแทน มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยเกษตรกรที่ลดพื้นที่ปลูกข้าวมีรายได้สุทธิเพิ่มเฉลี่ยครัวเรือนละ 10,136 บาท และเกษตรกรที่ปลูกมันสำปะหลัง มีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้นครัวเรือนละ 7,646 บาท

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2339:120) ได้ทำการประเมินผลโครงการแหล่งน้ำในไร่นาตามแผนงานพัฒนาชนบทและโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตทางการเกษตร พบว่า เกษตรกรที่อยู่นอกเขตชลประทานและไม่มีแหล่งน้ำอย่างอื่นนอกเหนือจากน้ำฝน สามารถมีแหล่งน้ำเป็นของตนเอง เกษตรกรสามารถเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนไว้ใช้ในฤดูแล้ง เสริมพืชหลักเมื่อฝนทิ้งช่วงหรือทำการเพาะปลูกนอกฤดูได้ เกษตรกรที่ได้รับสระน้ำบางรายสามารถเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อเป็นอาหารบริโภคหรือเป็นอาชีพเสริม ขนาดของสระน้ำที่มีความจุ 1,260 ลูกบาศก์เมตรนี้มีความเหมาะสมแล้ว เพราะทำให้เกษตรกรได้รับสระเก็บน้ำมากรายขึ้น ซึ่งทำให้มีการกระจายตัวของความชุ่มชื้นอย่างทั่วถึงในพื้นที่แห้งแล้งและมีผลในเชิงอนุรักษ์ดินและน้ำได้ จากผลการประเมินสมควรจะมีโครงการแหล่งน้ำในไร่นาต่อไป

ภณิดา (2541) ได้ทำการศึกษาถึงความพึงพอใจของเกษตรกรต่อกิจกรรมไร่นาสวนผสมภายใต้โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของจังหวัดเชียงราย พบว่า เกษตรกรที่

เข้าร่วมโครงการเพราะพื้นที่นาไม่เหมาะสมโดยมีพื้นที่ทำไร่นาสวนผสมเฉลี่ย 7.93 ไร่ แบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ไม้ผล พืชผัก พืชไร่ และไม้ดอกไม้ประดับ มีการเลี้ยงสัตว์ได้แก่ ไก่ ปลา แรงงานในการเกษตรเฉลี่ย 2 คน แหล่งน้ำในการเกษตรใช้น้ำในสระเป็นส่วนใหญ่ รายได้เฉลี่ย 95,000 บาท รายได้เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ สาเหตุที่เข้าร่วมโครงการมาจากการคาดว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม และต้องการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต การได้รับข่าวสารทางการเกษตรอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ทูนท์ใช้มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเฉลี่ย 96,386 บาท เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมไร่นาสวนผสมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจในระดับมากในประเด็นการส่งเสริมการจัดทำกิจกรรมในเรื่องหลักเกณฑ์ ทางเลือก และเงื่อนไขการเข้าร่วมโครงการและมีความพอใจในระดับปานกลางในประเด็นการให้คำแนะนำ การจัดการฟาร์ม รายได้ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต และการเกื้อกูลกันของกิจกรรม

ในด้านการศึกษากลับมาเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ประสงค์ (2539:99) ได้ทำการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรกรรมในพื้นที่อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว โดยนำทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้ทำการบันทึกข้อมูลทางเศรษฐศาสตร์เริ่มดำเนินงานในปี 2538 ได้ผลดังนี้คือ ปี 2537 (ม.ย.-ธ.ค.) เกษตรกรมีรายได้เหนือต้นทุนผันแปร - 10,510.84 บาทต่อพื้นที่ทั้งหมด (8.36 ไร่) ส่วนปี 2538 (ม.ค.-ธ.ค.) เกษตรกรมีรายได้เหนือต้นทุนผันแปรทั้งหมด 13,642.95 บาทต่อพื้นที่ทั้งหมด โดยมาจากผลผลิตข้าว ไม้ผล (กล้วย มะละกอ) พืชแซม เห็ดฟาง และพืชไร่หลังนา (ถั่วลิสง มะเขือเทศ)

วิโรจน์และคณะ (2532:93-94) ได้ทำการศึกษาระบบการทำฟาร์มแบบผสมผสานเขตอาศัยน้ำฝนในพื้นที่ 15 ไร่ ที่อำเภอหนองมะโมงอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ทำการศึกษาเป็นเวลา 6 ปี ผลการศึกษาพบว่าเมื่อเริ่มศึกษามีทรัพย์สินทั้งหมด 48,980 บาท เมื่อสิ้นสุดโครงการฯ มีทรัพย์สินทั้งหมด 61,500 บาท เดือนที่มีการใช้แรงงานมากที่สุดคือ เดือนกันยายน รองลงมาเป็นเดือน สิงหาคม ตุลาคมและพฤศจิกายน รายได้สุทธิที่เป็นเงินสดในกิจกรรมทางสัตว์ ทางพืชและอื่นๆ เฉลี่ยร้อยละ 76.2, 32.6 และ -8.8 ของรายได้สุทธิทั้งหมดตามลำดับ

ทรงวุฒิ (2542) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่มีผลทางบวกต่อการยอมรับได้แก่ รายได้รวมของเกษตรกร จำนวนแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกร และการได้รับผลประโยชน์จากเกษตรกรอำเภอ ส่วนปัจจัยที่มีผลในทางลบได้แก่ ประสบการณ์ดูงานไร่นาสวนผสม

ทวีศักดิ์ (2543) ได้ทำการศึกษารับรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่รับรู้ว่าการเกษตรทฤษฎีใหม่คือ การแบ่งพื้นที่

ออกเป็นส่วนๆ และมีกิจกรรมการผลิตหลายชนิด คิดเป็นร้อยละ 80 ของเกษตรกรทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วยกับหลักการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่เนื่องจากทำให้พอกินพอใช้ จากข้อสรุปเกี่ยวกับการรับรู้ของเกษตรกร ในการดำเนินการส่งเสริมการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เจ้าหน้าที่ควรมีการถ่ายทอดความรู้ให้ชัดเจน เพื่อให้เกษตรกรมีการรับรู้และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง พื้นที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรเฉลี่ย 11.20 ไร่ สัดส่วนของพื้นที่สระน้ำ : ที่นา : ที่สวน : ที่อยู่อาศัยของเกษตรกร สามารถแบ่งได้เป็น 8 รูปแบบ คือ 10:50:30:20 , 10:30:50:10 , 10:40:40:10 , 20:50:20:10 , 20:20:50:10 , 30:30:30:10 , 10:30:30:10 , 10:30:30:30 และ 40:30:20:10 หรือคิดเป็นร้อยละ 26.5 , 25.5 , 22.5 , 7.4 , 4 , 3 , และ 3 ตามลำดับ การจัดสรรพื้นที่ดังกล่าวขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญคือ สภาพพื้นที่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน แหล่งน้ำ กิจกรรมการเกษตรและการตลาด พืชที่เกษตรกรปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวพันธุ์ กข. 6 ผลผลิตข้าวในปีที่ผ่านมาเฉลี่ยครอบครัวละ 3,211.80 กก. ซึ่งเพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัวตลอดทั้งปี เกษตรกรจะมีข้าวบริโภคเพียงพอและมีการรับรู้และการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่แต่เกษตรกรบางส่วนยังมีปัญหารายได้ไม่พอยังชีพการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริให้ประสบความสำเร็จ เกษตรกรต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ เพราะมีเงื่อนไข หลักการ ขั้นตอน และเป้าหมายในการปฏิบัติเฉพาะ รวมทั้ง การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ในขณะนี้ยังมีน้อย จึงควรมีการศึกษาให้มากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการเรียนรู้และการปฏิบัติของเกษตรกรเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อจะได้ทราบถึงความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ และการนำไปประยุกต์ใช้ของเกษตรกร ข้อมูลที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาการส่งเสริมทฤษฎีใหม่ไปสู่เกษตรกรให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เกษตรกรนำทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สิริรัตน์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร จังหวัดลำพูน พบว่า เกษตรกรตัวอย่าง ร้อยละ 47.6 มีความรู้เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่อยู่ในระดับปานกลาง ประเด็นที่เกษตรกรส่วนใหญ่รู้คือ เกษตรกรทฤษฎีใหม่จำเป็นต้องปลูกข้าว ต้องมีสระน้ำที่ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกษตรทฤษฎีใหม่ไม่ใช่การเกษตรเพื่อการค้า ด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรส่วนใหญ่ มีการปฏิบัติตามหลักของทฤษฎีใหม่ได้น้อย เนื่องจากขนาดและสภาพพื้นที่ แหล่งน้ำไม่เอื้ออำนวยสำหรับเกษตรกรบางราย นอกจากนี้สภาพพื้นที่ของจังหวัดลำพูนมีการปลูกถั่ว ทำให้การปรับเปลี่ยนพื้นที่ในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ค่อนข้างยาก จึงทำให้ระดับการปฏิบัติเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรค่อนข้างต่ำ

ประดิษฐ์ (2542: 33) อ้างโดย สิริรัตน์ (2546: 25) ได้สรุปจากการศึกษาด้านแนวคิดทฤษฎีใหม่ของในหลวง: การประยุกต์ ทฤษฎีใหม่กับการเงินยุคใหม่ในสังคมเกษตรกรรมไว้ว่า “ทฤษฎี

ใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถสรุปเป็นสาระสำคัญได้สามส่วน คือ การปลูกพืชที่หลากหลาย (โดยเฉพาะที่จำเป็นต่อการบริโภค) การลงทุนในระบบชลประทาน (อ่างหรือสระเก็บน้ำ) และการจัดตั้งสหกรณ์ ผลจากการศึกษาทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ แสดงให้เห็นว่า “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นมีความสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเงินยุคใหม่ ซึ่งมีข้อสรุปที่สอดคล้องกันคือ ความเสี่ยง เป็นสิ่งที่ต้องขจัดให้ลดลง โดยให้มีผลกระทบต่อผลตอบแทนหรือระดับความมั่งคั่งน้อยที่สุด

สมชาย (2541) ได้ศึกษาความเป็นไปได้ในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยแบ่งประชากรที่ใช้ศึกษาเป็น 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรกลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีความเป็นไปได้มากในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ และกลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีความเป็นไปได้น้อยในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ พบว่า เกษตรกรทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีอายุเฉลี่ย 48.3 ปี มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา จากการศึกษาปัจจัยทางด้านกายภาพชีวภาพ พบว่า เกษตรกรในกลุ่มที่ 1 มีลักษณะพื้นที่และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่และมีความเป็นไปได้มากกว่าเกษตรกรในกลุ่มที่ 2 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยทางด้านกายภาพชีวภาพของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มพบว่าพื้นที่ถือครองทั้งหมด พื้นที่การเกษตรทั้งหมด พื้นที่ปลูกไม้ผล มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคม พบว่า เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ไม่สามารถทำการเกษตรเลี้ยงตนเองได้ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีรายได้มากกว่ารายจ่าย เนื่องจากมีพื้นที่การเกษตรมากกว่า และมีการใช้แรงงานมีประสิทธิภาพมากกว่า ฉะนั้นการส่งเสริมการเกษตรทฤษฎีใหม่กับเกษตรกรกลุ่มที่ 1 จึงเน้นการประหยัด อดออม และเพิ่มประสิทธิภาพพัฒนาการใช้แรงงานในครัวเรือน ด้านความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรเกี่ยวกับการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อยถึงระดับปานกลาง ซึ่งคิดว่าสามารถทำได้และคาดว่าจะประสบผลสำเร็จ แต่อยากให้ภาครัฐสนับสนุนปัจจัยการผลิต เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ตลาดจำหน่ายผลผลิต แหล่งน้ำ และคำแนะนำอย่างต่อเนื่อง และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม พบว่าทุกตัวแปรมีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ไพโรจน์ และคณะ (2540: 1- 9) อ้างโดย สมชาย (2541:15) ได้สรุปจากการศึกษาตัวอย่างระบบเกษตรกรรมผสมผสานตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ซึ่งจัดทำแปลงที่ฝ่ายวิจัยระบบเกษตรกรรม สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 8 ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยเริ่มดำเนินการปี พ.ศ. 2538 ในพื้นที่ 13 ไร่ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 พื้นที่นา 3 ไร่ (23%) จัดกิจกรรมระบบการปลูกพืช ข้าว-พืชไร่/พืชผัก ส่วนที่ 2 พื้นที่ปลูกพืชอื่นและสวนไม้ผล 5.4 (42%) ปรับปรุงพื้นที่นาโดยขุดยกร่อง ขนาดร่องสวนกว้าง 10 เมตร กิจกรรมไม้ผล 3.5 ไร่ พืชผัก

1.5 ไร่ พืชอื่นๆ 0.4 ไร่ ส่วนที่ 3 พื้นที่แหล่งน้ำ 2.6 ไร่ (20%) ประกอบด้วยบ่อ ขนาด 10 X 74 X 1.5 เมตร และ 21 X 33 X 1.5 เมตร และคูน้ำร่องสวนกว้าง 4 เมตร ยาว 120 เมตร ลึก 1.5 เมตร จำนวน 6 ร่อง ปริมาณน้ำกักเก็บ 6,200 ลูกบาศก์เมตร แหล่งน้ำสำรองนอกพื้นที่ 5,000 ลูกบาศก์เมตร ระบบให้น้ำแบบ Sprinkler ส่วนที่ 4 พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ (15%) เป็นพื้นที่บริเวณบ้าน ถนนสวนหย่อม พืชผักสวนครัว และ โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ ในการดำเนินงานโครงการในรอบ 3 ปี พบว่า ปีที่ 1 และ 2 รายได้ยังไม่คืนทุนทั้งหมด และรายได้สุทธิ 47,649 บาท ซึ่งสูงกว่ารายได้ก่อนทำโครงการจากการทำนา 13 ไร่ เป็นเวลา 3 ปี จะมีรายได้สุทธิ 23,955 บาท หนึ่งหากไม่คิดค่าชุดสระซึ่งโดยทั่วไปหน่วยงานรัฐให้การสนับสนุนค่าชุดสระ จะมีรายได้สุทธิดังนี้ 9,283 42,715 และ 70,051 ในปีที่ 1,2,3 ตามลำดับ

สรุปการจัดทำแปลงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง ซึ่งลักษณะพื้นที่เป็นนาลุ่มมีน้ำท่วมขังในฤดูฝน ปริมาณน้ำฝนประมาณ 1,950 – 2,200 มม./ปี วันฝนตก 140 – 150 วัน ดำเนินการจัดทำในพื้นที่ 13 ไร่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนคือ ทำนา 3.5 ไร่ (ร้อยละ 23) ปลูกไม้ยืนต้น 5.4 ไร่ (ร้อยละ 42) แหล่งน้ำ 2.6 ไร่ (ร้อยละ 20) และที่อยู่อาศัย 1.5 ไร่ (ร้อยละ 15) กิจกรรมประกอบด้วย ปลูกข้าวตามด้วยพืชไร่ ขุดร่องสวนปลูกไม้ผล พืชไร่ พืชผัก และเลี้ยงสัตว์ มีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำประมาณ 3,034 ลูกบาศก์เมตร ผลการดำเนินการทำให้มีข้าวบริโภคเพียงพอทุกปี และมีรายได้สุทธิในช่วงระยะ 3 ปี ประมาณ 107,647 บาท

ชุมพล (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ด้านการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ของเกษตรกรในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร แรงจูงใจในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ความไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ และความสนใจในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ด้านการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่

อินทร์โพธิ์ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการตัดสินใจร่วมโครงการปรับโครงสร้าง และระบบการผลิตการเกษตรของเกษตรกร บ้านแสนคันชา ตำบลทุ่งรวงทอง กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การอ่านออกเขียนได้, การรับรู้ข่าวสาร, รายได้, ขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตร, แรงงานในครัวเรือน และเงินทุน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร ส่วนอายุ, การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและการมีตำแหน่งองค์กรต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจร่วมโครงการของเกษตรกรแต่อย่างใด เหตุผลที่เกษตรกรไม่เข้าร่วมโครงการเป็นเพราะเกษตรกรไม่ยอมมีหนี้สินและไม่มั่นใจว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเพราะเห็นว่า จะได้รับสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ได้รับการช่วยเหลือปัจจัยการผลิต และเห็นว่าจะมีรายได้สูงกว่าการทำนาปรัง

พิมพ์พรธ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง สระน้ำในไร่นากับการก่อรูปกลุ่มความร่วมมือในชุมชน พบว่า วิธีการดำรงชีวิตตลอดจน การทำมาหากิน และบทบาทของกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้านห้วยขางขามและหมู่บ้านร่องแมค มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลังจากที่มีสระน้ำในไร่นา โดยมีการทำกิจกรรมการเกษตรอย่างเข้มข้นกว่าเดิม ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรสามารถให้ความร่วมมือในการขยายสระแก่สมาชิกคนอื่นๆ และยังพบว่า กลุ่มเกษตรกรให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนบ้านเกษตรกรด้วยกันอีกด้วย แม้ว่าทั้งสองหมู่บ้านมีเงื่อนไขภายในของท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เช่น ทางการภาพทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ความแตกต่างของปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้เกิดความร่วมมือในชุมชน

สาโรจน์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับไร่นาของเกษตรกรอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชากรในอำเภอสันป่าตอง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรองคือ อาชีพรับจ้าง ค้าขาย และอุตสาหกรรมในครัวเรือน และยังพบอีกว่า เกษตรกรที่มีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับไร่นา ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวถึงร้อยละ 36.4 รองลงมาเกษตรปลูกลำไย ร้อยละ 31.8 ใช้แหล่งน้ำจากบ่อบาดาล ร้อยละ 40 รองลงมาเป็นการให้น้ำแบบร่องดู ร้อยละ 29.4 มีระยะเวลาการให้น้ำ 1 – 10 วันต่อครั้ง ร้อยละ 63.6 มีระยะเวลาการให้น้ำ 11 – 20 วันต่อครั้ง ร้อยละ 29.4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ด้านแหล่งน้ำซึ่งยังมีเกษตรกรที่มีความต้องการแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ในระดับไร่นาเพื่อที่จะสามารถใช้ในการเพาะปลูกพืชตลอดปี และเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการน้ำในระดับไร่นาอย่างถูกวิธี พืชที่ปลูกไม่มีความสัมพันธ์หรือสอดคล้องกับฤดูกาลหรือลักษณะของเนื้อดินจึงทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียน้ำโดยเปล่าประโยชน์